

KATASTROFENS ÅR

Av docent TORVALD T:SON HÖJER, Uppsala

REDAN mot slutet av 1938 började det bliva uppenbart, att Münchenuppgörelsen icke var den inledning till en period av bättre mellanfolkliga förbindelser, som man på många håll hoppats. I själva verket hade de båda parterna säkerligen från början helt olika meningar om det träffade avtalets innebörd. Västmakterna väntade — och de kunde för sin förväntan åberopa många och bindande försäkringar från Hitler själv — att de tunga offer, som de bragt i München, också skulle vara de sista och att listan över Tysklands krav nu i stort sett skulle vara avslutad. Det tredje rikets behärskare åter menade, att överenskommelsen inneburit, att England och Frankrike hade fransagt sig all rätt till inblandning i händelserna öster om Rhen och att Tyskland därstädes numera ägde fria händer. Liknande meningsskiljaktigheter synas hava förelegat i fråga om de förhållanden, som utgjorde den egentliga bakgrunden till vad som skett i München, nämligen västmakternas bristande beredskap på det militära området. I Tyskland väntade man, att den ingångna förlikningen skulle innebära, att ett så förmånligt sakernas tillstånd skulle lämnas i huvudsak orubbat. I London och Paris åter fann man i det timade starka skäl att rusta sig bättre för framtiden, så att man ej en gång till skulle behöva sätta sig vid förhandlingsbordet under så ogynnsamma förhållanden som nyss i Münchens *Führerbau*.

Det tyska missnöjet med Englands energiskt pådrivna rustningar framträdde öppet redan i flere av Hitlers tal under hösten. De stora pogromerna i Tyskland den 10 november förstörde det mesta av den försonliga stämningen från början av oktober och öppnade klyftan mellan nationalsocialistisk och hävdvunnen västerländsk åskådning i hela dess vidd. Det plötsliga och högljudda framförandet av italienska krav på Korsika och Tunis i början av december visade ytterligare, hur bedrägliga utsikterna till ett varaktigt lugn hade varit. Under sådana omständigheter kunde försonliga gester, t. ex. Ribbentrops besök i Paris den 6 december

med ty åtföljande undertecknande av en fredsdeklaration samt Chamberlains och Halifax' Romresa en månad senare, icke skapa någon varaktig trygghetskänsla ute i det förskrämda Europa. Besöken syntes dessutom väl kunna foga sig som led i de engelska strävandena att frigöra Mussolini från hans tyska band och i de tyska försöken att driva en kil mellan de båda västmakterna genom att stimulera fransk misstro mot det perfida Albion.

Händelserna kring årsskiftet och i början av 1939 syntes ytterligare förbättra de båda axelmakternas strategiska och politiska ställning, då avgörandet nu omsider föll i det långa och blodiga spanska inbördeskriget. Francos länge förberedda stora offensiv i Katalonien blev en lysande militär framgång, och den 26 januari intogs Barcelona. Det isolerade Madrids fall blev blott en tidsfråga.

Den 20 januari kom emellertid ett stormtecken från Tyskland, bådande en ytterligare radikalisering. Hjalmar Schacht, den sista av de konservativa garantierna från 1933, följde i Neuraths, Blombergs och Fritschs spår. Han entledigades från chefskapet för riksbanken för att efterträdas av partimannen, riksekonominister Funck. I sitt med stor spänning avvaktade riksdagstal tio dagar senare nyttjade rikskanslern visserligen i allmänhet fredliga talesätt. Men Tysklands kolonikrav framfördes i bestämda ordalag. Likaså betonade Hitler dess solidaritet med Italien, vars motsättning till Frankrike vid denna tid tedde sig hotande. Det internationella läget hade sålunda knappast klarnat efter talet, och dess allvar underströks ytterligare av Chamberlains svar. Premierministern hävdade, att England ej kunde nöja sig med fredliga ord utan ville se verkliga bevis på samförståndsvilja, särskilt i rustningsfrågan. Skedde detta, skulle England vara redo att lämna sitt bidrag till fredsverket.

Emellertid förflöto februari och början av mars utan nya störande händelser av större vikt. I London började mer och mer den meningen göra sig gällande, att den egentliga farozonen nu vore lyckligt passerad tack vare Chamberlains politik, Englands forcerade rustningar och det allt intimare engelsk-franska samförståndet. I pressen framträdde i början av mars öppet denna förhoppning, som även närdes av regeringens talesmän vid officiella presskonferenser i Downing Street. Händelserna skulle emellertid snart visa, att den byggde på en fullständigt felaktig uppfattning av läget.

Den 10 mars avsatte den tjecko-slovakiske statspresidenten Hacha den slovakiska regeringen Tiso. Härmed bröt ånyo en svår akut kris in över Europa. Den reststat, som uppstått vid stympningen av Masaryks och Benesjs republik, hade organiserats som en federation av tre i fråga om storlek, kulturell nivå och ekonomiska tillgångar högst olikartade områden: Tjeckien, Slovakiet och Karpato-Ukraina. Förhållandet mellan centralregeringen i Prag och de makthavande i de två sistnämnda självstyrande områdena var rätt oklart, och de slovakiska och karpatoukrainska regeringarna sökte, förvissade om Berlins mäktiga stöd, på allt sätt utvidga sina maktområden och försvaga riksenheten. De konflikter, som härav vållades, medförde i början av mars, att Prag ombildade den karpatoukrainska ministären. Därpå följde prelaten Tisos ovannämnda avskedande.

Att president Hacha och hans rådgivare skulle hava vågat sig på denna kraftyttring, om de ej räknat på Berlins tysta samtycke, förefaller uteslutet. Det vore därför av största intresse att äga närmare kännedom om förbindelserna mellan Prag, Pressburg och Berlin under dagarna närmast före Tisos avskedande. I alla händelser visade utgången, att Hacha räknat fel. Efter några förvecklingar i Slovakiet for Tiso den 13 mars till Berlin och begärde Hitlers stöd. Följande dag förklarade den slovakiska lantdagen sitt land oberoende. På kvällen begav sig Hacha med sin utrikesminister till Berlin under ännu outredda omständigheter. Där fördes under natten förhandlingar, om vilkas förlopp åtskilliga uppgifter äro gängse. Tidigt på morgonen den 15 satte de båda tjeckiska statsmännen sina namn under ett dokument, enligt vilket de »förtroendefullt lade det tjeckiska folkets och landets öde i Tyska Rikets ledares händer». Hitler mottog det tjeckiska folket i tyskt skydd. Redan på kvällen den 14 hade tyska trupper börjat inmarschen, och under loppet av den 15 — innan Hachas tåg hunnit fram — besattes Prag liksom Brünn, Olmütz och Pilsen.

De tjeckiska områdena införlivades såsom protektoratet Böhmen och Mähren med Tyskland. Deras tyska invånare blevo tyska medborgare, medan den övriga befolkningen tillförsäkrades en lokal självstyrelse, vars omfattning under den följande tiden torde hava visat sig vara alltmer begränsad. Det nya, självständiga Slovakiet trädde vidare i skyddsförhållande till Tyskland, dock utan att formellt införlivas med Riket, och mottog tyska trupper. Vilka planer som man i Berlin hyst rörande Karpatoukrainas framtida

öde, är okänt. Emellertid skyndade ungrarna redan den 14 att inmarschera i landet, och den 16 nådde de på flere punkter Polens gräns, varpå hela området införlivades med Ungern. Denna lösning godkändes av Tyskland och övriga grannstater.

En vecka efter inmarschen i Prag vann Tyskland ännu en framgång. Litauens utrikesminister fann vid ett besök i Berlin klokast att underteckna ett fördrag rörande Memelområdets återgång i tysk ägo. Litauen behöll vissa företrädesrättigheter i fråga om hamnförhållandena.

Dessa händelser kommo att bilda den viktigaste vändpunkten i de senaste årens europeiska historia. Så länge som Hitlers utrikespolitiska aktioner haft till syfte att med Tyskland förena tyskspråkiga befolkningar utanför Rikets gränser, hade han kunnat räkna på betydande sympatier ej blott i de mindre staterna i Nord-Europa utan även på åtskilliga inflytserika håll i England. Den tyska politiken hade ansetts blott verkställa nödiga ändringar i det av Versailleskonferensen med föga klokhets rekonstruerade Europa. Nu hade plötsligt ett talrikt slaviskt folk utan synbar anledning berövats sin frihet. Ett häftigt stämningsslag inträdde, naturligt nog starkast i de anglosaxiska länderna, och Tyskland kom att framstå som den rena erövrarstaten, misstänkt för att eftersträva världsherraväldet.

Vidare hade Tyskland godtyckligt sönderslitit de för blott några månader sedan under stora svårigheter skapade Münchenavtalen, som nu i viss mån kommo att framstå som ett blodigt hån mot England. Detta förlopp synes hava gjort det djupaste intryck på den brittiske premierministern och hans omgivning. Allt tyder på att Chamberlain uppriktigt menat sig kunna nå en lösning i godo av de europeiska konflikterna medelst lämpliga eftergifter för Tyskland. München hade varit den stora triumfen för denna fredspolitik. Nu visade det sig, att Chamberlain där hade förts bakom ljuset på ett hänsynslöst sätt. Med denna sakernas vändning voro de psykologiska grundvalarna för försoningsarbetet raserade. Hitler framstod i London som en motståndare, som utan några skrupler bröt alla sina löften, när helst det passade honom. Denna den brittiska regeringens personliga reaktion — och de prestigeskäl, som talade i samma riktning — hava säkerligen spelat en stor roll för den vidare händelseutvecklingen.

Omedelbart efter Prags och Memels erövring rullade Hitler,

utan vidare hänsyn till det tioåriga tysk-polska avtalet, offentligen upp Danzig- och korridorfrågorna, som redan sedan någon tid hade varit föremål för diplomatisk diskussion. De tyska förslag, som framställdes, synas hava innefattat Danzigs återgång till riket samt »en korridor genom korridoren» för att sammanbinda Östpreussen med det övriga Tyskland. Dessa krav avslögs av den polska regeringen. Tysklands hållning hade sedan mitten av mars blivit alltmer hotfull, och en omedelbar militär aktion syntes ingalunda utesluten. Då visade det sig, hur Tjecko-Slovakiets undergång förändrat läget. Tidigare hade överste Becks samverkan med Tyskland alltmer fjärrat Polen från Västmakterna, och polackernas deltagande i plundringen av tjeckerna på hösten 1938 hade ytterligare ökat kylan mot dem i London och Paris. Det torde knappast lida något tvivel, att om Tyskland på våren 1939 upptagit Danzigfrågan till lösning i stället för att krossa den tjeckiska reststaten, Polen icke skulle funnit stöd någonstädes utan ensamt ställts inför valet mellan underkastelse och en utsiktslös kamp. Nu var ställningen en helt annan, och den omständigheten, att den tyska ståndpunkten i fråga om Danzig i och för sig kunde stödjas på starka skäl, betydde föga för händelsernas utveckling.

Inför det tyska hotet förklarade vid mars' utgång England och Frankrike sig redo att med all makt stödja Polen, om dess oavhängighet hotades. Förbindelsen var så avfattad, att det i största utsträckning lämnades i Warschauregeringens hand att avgöra, när ett sådant hot skulle anses föreligga. Överste Beck hade sålunda förstått att i London utverka utfästelser av ett slag, som är mycket sällsynt i Englands historia.

Emellertid följde omedelbart en utmaning mot England självt på helt annat håll. På långfredagen landsatte Italien en armé på sin bundsförvants, Albaniens, kust och erövrade på någon dag hela det lilla landet. Orsaken till detta företag är alltså okänd, och i och för sig ändrade den föga maktläget i Europa, eftersom Albanien sedan åtskilliga år var en italiensk vasallstat. Men indirekt innebar den en stark ökning av de båda diktaturmakternas tryck mot Balkan, i främsta rummet mot Jugoslavien och Grekland. Då flere tecken syntes tyda på att Italien omedelbart skulle fortsätta sitt härnadståg och angripa sistnämnda land, förklarade Västmakterna den 13 april sig garantera även Greklands och Rumäniens oavhängighet. Spänningen i Europa hade ytterligare ökat, och presidenten Roosevelt inskred med en fredsvädjan, vars udd otve-

tydligt var riktad mot Hitler. Situationens allvar underströks ytterligare av att det engelska kabinettet den 26 april framlade förslag om allmän värnplikt, något som aldrig tidigare förekommit i Englands historia under fredstid. Ett svar på de engelska kraftåtgärderna följde omedelbart från tysk sida, då Hitler den 28 april i ett stort riksdagstal förklarade den tysk-polska pakten och det tysk-engelska flottavtalet uppsagda.

Det tillstånd, som genom alla dessa händelser uppkommit i Europa, innebar ett egendomligt mellanstadium mellan krig och fred. Motsättningarna mellan de ledande makterna voro så starka, att normala förbindelser voro uteslutna. Utom de nyss nämnda ensidiga uppsägningarna av långfristiga fördrag är att märka, att Västmakterna, Förenta Staterna och Ryssland vägrade att erkänna det nya läget i Tjecko-Slovakiet och att även de diplomatiska förbindelserna tidtals voro i viss mån hävda genom ambassadörernas återkallande. Å andra sidan hade inga fientligheter utbrutit. Sedan den första skarpa krisen i april syntes överstånden, föreföll det därför ej helt osannolikt, att ett krigsutbrott länge skulle kunna undvikas, med hänsyn till den fruktansvärda omfattning, som fientligheterna kunde väntas få, och till de svårberäkneliga styrkeförhållandena.

Under denna tid av »vitt krig» sökte bägge sidor genom diplomatiska åtgärder förbättra sin ställning. England vann en synnerligen viktig framgång, då det i mitten av maj lyckades komma till ett preliminärt avtal med Turkiet. Därmed tryggade det sig vägen in i Svarta havet och möjligheten att verkligen infria löfvena åt Rumänien samt att öppna förbindelser med Polen och Ryssland, även om Östersjön vore stängd. På tyskt håll underströks vid samma tid vänskapen med Italien genom det med stora yttre manifestationer förbundna undertecknandet av en ny allians-traktat, den s. k. stålpakten.

Det var tydligt, att om Västmakternas stöd åt Polen verkligen skulle bli effektivt i tid, hjälp måste sökas hos Polens andra stora granne, Tysklands dittills häftigaste motståndare, Ryssland. Detta påpekades också från början i England och Frankrike, och underhandlingar inleddes under våren i Kreml. Emellertid talar mycket för att trådar redan på ett tidigt stadium i hemlighet började spinnas mellan Berlin och Moskva. I Tyskland fanns, särskilt i högre officerskretsar, en stark tradition för vänskap med Ryssland. Samarbetet hade under 1920-talet varit mycket livligt, och

nödvändigheten att undvika ett långvarigt tvåfrontskrig stod klar för den tyska arméledningen. Den inre utvecklingen i båda länderna hade under de sista åren företett alltmer djupgående likheter, och därmed bortföll förutsättningen för den starka ideologiska motsättning, som båda parterna tidigare med mycken framgång använt som propagandamedel i utlandet.

I början av maj avskedades den ryske utrikesministern Litvinov, folkförbundets och den kollektiva säkerhetens man och redan på grund av sin börd Tysklands motståndare. Omständigheterna vid hans ersättande med den utrikespolitiskt färglöse Molotov äro alltjämt okända, och hans ställning var troligen sedan lång tid undergrävd, men hans avgång framstår dock i ljuset av senare händelser som en av de stora vändpunkterna i de sista årens historia. Emellertid fortsatte, trots oron kring Litvinovs fall, Västmakternas underhandlingar i Moskva. Om något ryskt närmande till Tyskland var intet känt, fastän de tyska angreppen i tal och skrift på de röda makthavarna på ett märkligt vis dogo bort.

Under sommaren växte den europeiska spänningen. Englands hållning mot fortsatta tyska utvidgningsförsök styvnade, allteftersom den egna försvarsberedskapen växte. Den brittiska beslutsamheten kom till uttryck i lord Halifax' stora tal i slutet av juni. Underhandlingarna i Moskva syntes emellertid, trots upprepade nya instruktioner från London och Paris, ej komma ur fläcken. Det blev så småningom känt, att stötestenen utgjordes av ryska krav på garantier mot tyska »indirekta angrepp». Säkerheten skulle bestå i politiska och militära företrädesrättigheter i Polen, i de baltiska staterna och i Finland. Full klarhet om dessa fordringars dåvarande art och omfattning har ännu ej skapats, men senare händelser berättiga till vittgående slutsatser. I alla händelser funno sig Västmakterna icke kunna godtaga dessa krav.

Spänningens medelpunkt var alltjämt Danzig. Medan sommaren skred fram, blev det uppenbart, att tyskarna företogo omfattande militära åtgärder i den fria staden. Därigenom miste polackerna den trumf, som de haft vid krisens början, nämligen möjligheten att kunna hindra ett fait accompli och att vid krigsutbrott omedelbart kunna bemäktiga sig tvisteföremålet. Emellertid såg sig den polska regeringen tydligen ur stånd att göra något. Polen var helt beroende av sina bundsförvanters goda vilja. Alltjämt var M. Bonnet Frankrikes utrikesminister och sir John Simon Chamberlains närmaste man. I Frankrike fördes på sina håll en

energisk propaganda mot tanken »att dö för Danzig». Det gällde därför för Warschauregeringen att undvika allt, som kunde stämpas som polska utmaningar och giva bundsförvanterna möjlighet att draga sig tillbaka. Samma tankegång synes senare på ett ur polsk synpunkt ödesdigert sätt hava fördröjt mobiliseringen.

I augusti skärptes konflikten ytterligare, och från de tjeckiska kriserna välbekanta drag i den tyska presspropagandan bebådade, att en eruption snart vore att vänta. Underhandlingarna i Moskva voro alltjämt resultatlösa, och för att påskynda dem avgick i början av augusti en engelsk-fransk militärmission till Ryssland. Den 11—13 augusti sammanträffade Ribbentrop och greve Ciano i Salzburg. Om utbytet av deras möte blev då föga känt, men den senare utvecklingen synes visa, att allvarliga meningsskiljaktigheter yppat sig och att Italien uttalat sig mot ett omedelbart tyskt angrepp på Polen.

Den 20—21 augusti överraskades världen av två nyheter, som väckte oerhört uppseende. Den första var ett ryskt-tyskt handels- och kreditavtal, den andra en nonaggressionspakt mellan samma makter. Härmed hade Västmakternas försök att sluta ringen av makter till Polens stöd slutgiltigt misslyckats, och det stod klart, att Warschau icke inom kortare tidrymder skulle kunna få någon hjälp. För Tysklands del var ryggen tryggad. Ribbentrops diplomati hade triumferat.

Troligen hade man i Berlin räknat med att nyheten om det rysktyska avtalet skulle nödga England uppgiva sin dittillsvarande politik och förmå Polen att kapitulera för de tyska kraven, vilka numera omfattade ej blott Danzig utan i sak även korridoren utom Gdynia. I så fall skulle Tyskland utan att behöva använda sin nya, farliga medspelare skörda en framgång av samma slag som året förut i München men av vida större omfattning. Den skulle innebära den engelsk-franska garantipolitikens fullständiga sammanbrott och krossandet av Västmakternas återstående prestige. Dylika beräkningar slogo likväl fel. England insåg, att hela dess stormaktställning hade engagerats i saken. Kabinettet meddelade, att den nya traktaten icke ändrade den brittiska politiken, och det slutgiltiga ömsesidiga garantifördraget med Polen undertecknades den 25 augusti. Möjligen hoppades man i London, att Hitler inför denna fasta hållning skulle tveka att gå till det yttersta och gå med på någon kompromiss.

Den tyske ledarens beslut var emellertid oåterkalleligt. Möjli-

gen har Ribbentrop in i det sista försäkrat honom, att England till slut skulle falla undan. Vissa omständigheter hava ansetts tyda på att Hitler ursprungligen avsett att släppa lös sin armé några dagar tidigare, än verkligen skedde, men skjutit på de sista befallningarna i hopp att i elfte timmen nå en uppgörelse med Chamberlain. Alla underhandlingar visade sig dock fåfänga, och tydligen ansåg sig den tyska härledningen icke kunna vänta längre, av fruktan att höstregnen skulle göra de mekaniserade trupperna mindre användbara. Den slutliga brytningen forcerades fram, den 1 september började angreppet på Polen, den 3 följde Englands och Frankrikes krigsförklaringar. De närmare omständigheterna hava tidigare skildrats i denna tidskrift.¹

På fyra veckor nedbröts allt motstånd i Polen. Den tyska framgången var snabbare och fullständigare, än världen i allmänhet väntat. Härtill bidrogo flere omständigheter — Polens ogynnsamma strategiska läge, krigsskådeplatsens beskaffenhet, militära och politiska missförhållanden i Polen, det förut antydda dröjsmålet med den polska uppmarschen samt, allra främst, den utomordentliga kraften och skickligheten i det tyska angreppet.

Däremot hava som bekant krigsföretagen mellan de tre stormakterna hittills inskränkt sig till föga omfattande sjö- och luftstrider av växlande framgång. Orsakerna härtill låta sig ännu blott delvis överblickas. I Berlin torde man i det längsta hava hoppats, att England efter Polens undergång skulle finna sig i det skedda och sluta en för Tyskland förmånlig fred. I London och Paris åter ville man först fullborda sin krigsberedskap, som av naturliga skäl icke var jämförlig med den tyska, samt överföra den engelska armén till Frankrike. Vidare torde man särskilt i början hava menat, att tiden uteslutande arbetade till Tysklands skada och de allierades fördel, en uppfattning, som på sista tiden börjat bestridas på flere håll. Man ansåg vidare, att erfarenheterna från det föregående kriget talade för en defensiv strategi, och slutligen gjorde man sig troligen överdrivna förhoppningar om en snar inre omvälvning i Tyskland. Hur operationerna komma att utveckla sig på våren 1940, kan ännu ej förutses. Skilda möjligheter kunna tänkas, från en direkt strid på liv och död längs Maginot- och Siegfriedlinjerna till stort anlagda försök att överflygla fien-

¹ Dessutom hänvisas till den mycket förtjänstfulla (och prisbilliga) serien »Krigsutbrottet i dokumentens belysning», som utgivits av K. F:s förlag.

den genom företag på Balkan, i Främre Orienten eller i Skandinavien.

Under denna egendomliga vapenvila i väster har uppmärksamheten varit fäst på andra faktorer. En är Italiens hållning. Stålpakten till trots har Mussolini hållit sig neutral. Hur hans neutralitet uppfattas i Berlin och hur den stämmer med de båda diktatorernas tidigare inbördes överenskommelser, vet ingen. Mycket tyder likväl på att förhållandet mellan Italien och Västmakterna, som på våren 1939 var mycket spänt, under hösten avsevärt förbättrats. För en från Tyskland skild italiensk politik synas många skäl tala. Italien behöver troligen en tid av militär och ekonomisk återhämtning efter de abessinska och spanska företagen. Vänskapen med Tyskland är allt annat än populär och har icke tillnärmelsevis bragt Mussolini några fördelar, jämförliga med de av Hitler vunna. De båda makternas intressen på Balkan äro knappast förenliga. Italiens ställning efter en gemensamt med Tyskland vunnen seger skulle te sig skäligen blygsam och osäker vid sidan av förbundsbroderns och Rysslands. Under själva kriget skulle den fascistiska stormakten löpa fruktansvärda risker mot den engelska flottan och den franska armén.

Slutligen synes Hitlers plötsliga vänskap med Stalin, varom Mussolini att döma av Cianos nyligen hållna tal blev mycket sent varskodd, hava vållat mycken förstämning och ovilja i Italien. Än mer förödande har Hitlers omkastning av sin ryska politik naturligt nog varit för de tyska sympatierna i Japan, Spanien och Ungern. Under sådana förhållanden har antikominternblocket sprängts, och dess medlemmars, främst Italiens, vidare politik ter sig högeligen oviss. I stor utsträckning torde den traditionsenligt komma att bestämmas av konjunkturena. Det är farligt att spå i politik, men det är likväl kanske ej för djärvt att förutsäga, att oavsett krigets utgång Italien kommer att återfinnas bland segrarna. Med hänsyn till dess utsatta läge och begränsade resurser torde en sådan statskonst för övrigt vara den naturliga.

Än mer uppmärksammas har Rysslands roll varit under hösten. När Stalin slöt sin pakt med Hitler, tolkades den på två sätt. Enligt den ena läsarten innebar den en återgång till fullständig isolering och neutralitet, i avvaktan på krigets utgång, enligt den andra en nära samverkan med Tyskland, i första hand mot Polen. Den senare lösningen på gatan visade sig vara den riktiga. Den

17 september överskredo ryssarna Polens gräns och föllo de redan slagna, med förtvivlans mod kämpande polska arméerna i ryggen. Detta oblodiga och riskfria krig inbragte på några få dagar oerhörda vinster — de stora östpolska områdena med deras till största delen ryska och ukrainska befolkning. Den polska överklassen därstädes tyckes man snabbt och effektivt hava »likviderat».

Men detta var blott början. Konjunkturerna voro för Ryssland sällsynt gynnsamma. Västmakterna voro avskurna från Östeuropa och ur stånd att där öva något inflytande. Tyskland, invecklat i en kamp på liv och död, hade satsat allt på det ryska kortet och kunde icke längre motsätta sig rysk utpressning och riskera ett tvåfrontskrig eller avspärrning från Rysslands råvarutillgångar. Sålunda kunde Stalin hänsynslöst begagna detta förmånliga läge till att på ett par veckor i slutet av september och början av oktober utmanövrera Tyskland ur ett av dess äldsta och mest älskade expansionsområden och återställa viktiga ryska maktpositioner, som gått förlorade 1918. Genom fördrag med Estland, Lettland och Litauen tvungos dessa stater att mottaga betydande ryska truppstyrkor inom sina gränser och att upplåta örlogshamnar och flygplatser åt Ryssland längs efter Östersjökusten från Libau till Baltischport och Reval. I en handvändning hade maktläget i Östersjön så gott som återställts till 1914 års status. Tysklands utdrivning ur Baltikum underströks av tyskbalternas plötsliga och i största hast utförda avflyttning ur de länder, där de i över sjuhundra år varit det härskande skiktet och de främsta kulturbärarna — det hela en av de märkligaste och kusligaste händelserna i den nyare historien.

Hårdare motstånd mötte emellertid Stalin på två andra håll, nämligen i Turkiet och i Finland. De utdragna underhandlingar, som den turkiske utrikesministern förde i Moskva, gävo intet som helst resultat, och det är ännu okänt, vilka krav, som därvid framställdes av de ryska underhandlarna. Säkert är blott, att de möttes av ett bestämt avvisande och att turkarna därefter ytterligare befäst sina avtal med Västmakterna. Hur Finland avvisade det med dess frihet oförenliga kravet på en rysk örlogs- och flygbas vid Hangö, samtidigt som det under de långa och svåra förhandlingarna visade en konsekvent villighet till samförstånd och till uppoffringar i fredens intresse, det veta vi alla. Och än bättre veta vi, hur de otroliga bragder, som den finska armén utfört under de sex veckorna efter det upprörande ryska överfallet den 30

november, tyckas giva världshistorien en ny vändning. Rysslands svaghet har blivit uppenbar, förslamningen inför den så jämmerligt avslöjade röda armén har släppt, och Tyskland har fått fullgoda skäl att taga upp sin öst- och nordeuropeiska politik till omprövning från nya utgångspunkter. Under alla omständigheter måste de finska händelserna hava stärkt Hitlers ställning i den besynnerliga alliansen med Ryssland. Men fråga är vidare, om man i besinningsfulla kretsar i Tyskland ämnar fortsätta den nuvarande kursen med en enda bundsförvant, vars svaghet numera ligger i öppen dag för all världen. Denna fråga ställer sig så mycket mer, som den antikommunistiska tendensen i Italien blivit alltmer markerad efter överfallet på Finland. Ett fortsatt tysk-ryskt samröre synes därför kunna få mycket betydelsefulla konsekvenser för vänskapsbandet mellan axelmakterna.

* * *

De sista månadernas tilldragelser hava ställt Sverige inför fruktansvärda avgöranden. Pressen mot de neutrala har denna gång, särskilt från tysk sida, blivit vida svårare än under föregående världskrig. Flygvapnets utveckling har försämrat vårt strategiska läge. Allvarligast är dock utom all jämförelse hotet österifrån. En studie av Rysslands taktik vid mellanhavandena med Polen, de baltiska staterna och Finland ger klart vid handen, att det vore ansvarslöst att hålla det för annat än sannolikt, att turen snart skulle komma till oss efter Finlands fall, om samma världspolitiska konjunkturer då alltjämt föreläge. Finlands räddning blir därför den angelägnaste av alla uppgifter för svensk statskonst. Och händelserna i Karelen och i nordöstra Finland hava tydligt visat, att den uppgiften är väl lösbar med de maktresurser, varöver vi gemensamt förfoga. Den närmare formen för denna hjälp måste till viss del även bli beroende av i vad mån Sverige har sin rygg fri. Skulle en öppen intervention visa sig omöjlig — några bevis därför hava emellertid hittills icke förebragts men torde måhända icke lämpligen kunna framläggas offentligt — har dock de senaste årens historia visat, att många andra former äro möjliga och att inom folkrätten begreppet fred har en annan och vidsträcktare innebörd än tidigare. Det är ett mycket tungt ansvar, som den svenska samlingsregeringen åtagit sig, och svenska folket har rätt att kräva, att intet tänkbart medel för stöd åt Finland

försummas. Ryska avskräckningsförsök böra snarast verka stimulerande — såsom påminnelser om det läge, vari vi skulle råka, om ett självständigt Finland ej längre funnes till.

Man får ej heller sluta ögonen för det faktum, att Sverige, om det av lättförståelig hänsyn till sin neutralitet i stormaktskriget skulle spärra sitt territorium för hjälpsändningar till Finland, även om de kunde bliva av för det finsk-ryska kriget avgörande omfattning, åtager sig en klar plikt att självt skänka Finland en motsvarande hjälp. Om Sverige i detta fall handlade annorlunda, skulle dess neutralitet knappast kunna betecknas såsom annat än mot Stalin välvillig.

Finlands kamp har emellertid redan klart visat, att en småstat i ett gynnsamt geografiskt läge — och så länge Finland står, är Sveriges och Norges läge det bästa i Europa — har goda möjligheter att försvara sig även mot en stormakt, om den fasta viljan därtill finnes och om de militära förberedelserna äro tillfredsställande. Under sådana förhållanden tala fullgoda skäl för ett kraftigt hävdande av våra livsintressen. Det bör ej heller glömmas, att våra utsikter att i längden bevara vår neutralitet i stormaktskriget i hög grad bero av vår förmåga att övertyga alla makter om att vi verkligen äro i stånd att taga vara på oss själva och att vi icke vika för något främmande tryck, det må sedan vara riktat mot vår yttre neutralitets- och självständighetspolitik eller mot rikets värdighet och vår självklara rätt att efter eget gottfinnande ordna våra inre förhållanden. Den stora faran kommer, om vi visa oss beredda till eftergifter i dessa avseenden.